

Így indultunk...

Szubjektív visszaemlékezés az Egészségügyi Felvilágosítási Központ (h)őskorszakára

Prof. Dr. Métényi János

Országos Egészségfejlesztési Intézet

Amikor felkértek, hogy az Intézet fennállásának 50. évfordulója alkalmából megemlékezést írjak, úgy gondoltam, hogy a legmegfelelőbb lenne a kezdeti időszakról képet adnom. Azonban ahogy feleleveníttem ezeket az éveket, olyan zsúfoltsággal merültek fel bennem az események, hogy csak néhányról adhatok számot. A történések mögött természetesen számos nagyszerű, szakmailag jól felkészült, az ügy iránt elkötelezett munkatárs tevékenysége áll. Az események szelektálása azonban óhatatlanul csupán az ezekben közreműködő személyek megemlékezéséhez vezetne és ezzel sok, ebben az időszakban ugyanolyan kiemelkedő munkát végző, belső és külső munkatárs neve maradna ki. Ezért úgy döntöttem, hogy inkább nevek nélkül írom meg azokat.

1957 második fele, 1958 eleje

Az Andrassy úti épületben társbérletben vagyunk a Medicina Könyvkiadóval, mint az Egészségügyi Minisztérium néhány fős Egészségügyi Felvilágosítási Osztálya. Az osztály az igazgatási feladatok mellett kiadványokat, plakátokat készít és terjeszt, kiállításokat szervez saját grafikussal és fotóssal. Témájuk elsősorban a személyi higiéniére és a járvány megelőzésre vonatkozik – kézmosás, gyümölcsmosás, az ételek védelme, védőoltások, stb. A szóbeli propaganda, kapcsolat kevés, néhány körzeti orvos, Köjál-vezető, valamint a védőnők között találunk aktívakat. Egy példa: a Heine-Medin-kór fenyeget – s miközben a Vas Megyei Köjál igazgatója az oltásokért Budapestre autózik, magnóra mondott előadását hallgatják az összegyűltek. A rádióban reggeli orvosi tanácsadás hangzik el, amelynek népszerűségét bizonyítja, hogy azokban a napokban a körzeti orvosok szerint főleg az ott elhangzottnak megfelelő panaszokkal jelentkeznek a betegek.

1958 második fele

Az Egészségügyi Minisztériumnak létszámcsökkentést írnak elő. *Vilmon Gyula* miniszterhelyettes – aki kezdettől az egészségügyi felvilágosítás megszállott apostola – az osztály átminősítésével, intézeti feladatkörrel teljesen új formáját, lehetőségét teremti meg az eddigi tevékenységnek.

Vita alakul ki arról, milyen legyen az Intézet struktúrája, a fő tartalmi kérdések vagy a funkcionális feladatok kerüljenek előtérbe. A döntés – helyesen – az utóbbira esik és a megalakuló Egészségügyi Felvilágosítási Központ alapokmánya szerint „szervező, irányító, oktató, módszertani, tudományos kutató, valamint operatív munkát végez, nemzetközi kapcsolatokat tart fenn”.

Az új feladatokhoz létszámfejlesztésre és megfelelő felkészültségű szakemberekre van szükség. Így már az első években az intézethez kerül – többek között – egészségügyi képzettségű jogász, sokoldalúan felkészült pedagógus-pszichológus, egészségügyi szervezőmunkában jártas orvos, vezetői tapasztalatokkal rendelkező védőnő, fotós és grafikus, a későbbiekben pedig szociológus, szakképzett könyvtáros. Legtöbbjük nagyon gyorsan és jól megtalálja helyét és feladatkörét és sok évet tölt az Intézetben, hozzájárulva az Intézet jellege és kapcsolatai, valamint az egymást támogató közösség kialakításához.

Gyorsan kiderül, hogy munkánkhoz az elméleti alapok bővítésére van szükségünk. A neveléstudomány tételeinek felhasználása nemcsak a fiatalok közötti tevékenységünk szakszerűségéhez szükséges, de a módszertani munkához is. A szociálpszichológia, a szociológia és a pszichológia nemcsak elméleti szinten – a kutatási tevékenység során –, de módszereinek, gyakorlatának megismerése és alkalmazása a programok kidolgozásában is munkánk részévé válik. A pszichológiai kultúra fogalma és kialakítása, az alkoholizmus szociálpszichológiai hátterének felismerése már abban az időszakban helyet kap programjainkban, amikor ennek még emlegetése sem volt ildomos.

Az elméleti, tudományos alapok befogadása, de a gyakorlati tevékenység hatékonyságának tapasztalatai is világosan megmutatják, hogy túl kell lépünk az ismeretek átadásán, a felvilágosításon és a befogadás, a magatartás, a készség formálásával korszerű egészségkultúrát kell elérnünk. Ennek megfelelően szükséges megválasztani módszereinket s átalakítani oktatási tevékenységünket, kutatómunkánkat. Így kerül előtérbe az ismeretek és a magatartás közötti törvényszerűségek, a motivációs tényezők, a fejlődés dinamikájának feltárása.

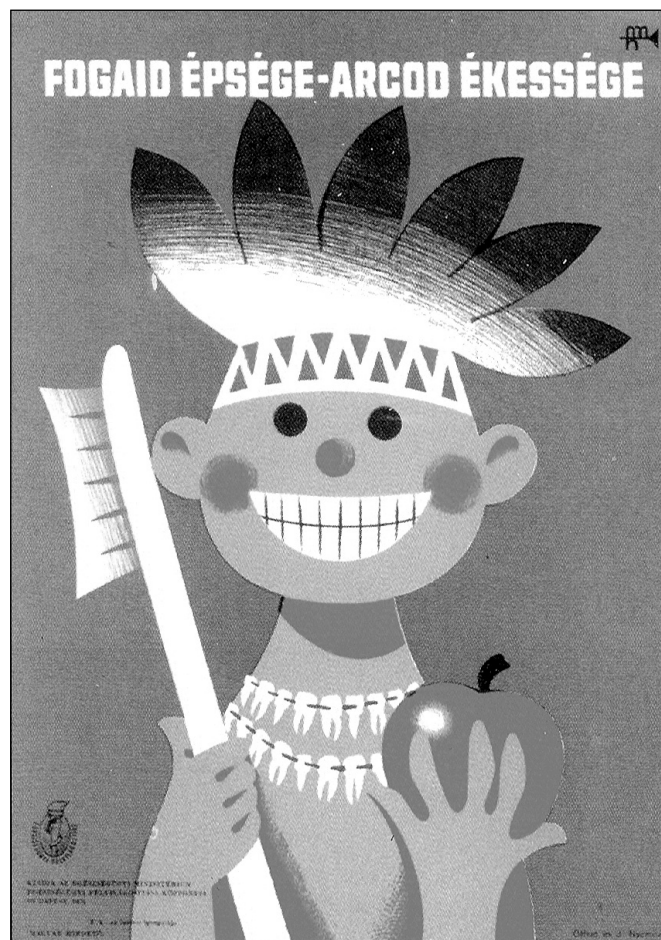
Orvosi gondozás az üzemben kiterjed minden beteg, időskorú, fiatal és terhes dolgozóra – 1961.

Kiadta: Egészségügyi Minisztérium EFK
 Felelős kiadó: Dr. Métneki János
 Grafika: nem szignált

Fogaid épsége – arcod ékessége – 1974.

Kiadta: Egészségügyi Minisztérium EFK
 Felelős kiadó: az Intézet igazgatója
 Grafikus: Zsoldos Vera

Az elméleti alapok bővülésével egyidejűleg a szakmai kapcsolatok bővítésére is sor kerül. Az interdiszciplinaritás jegyében az érdekelt egészségügyi szakmai területek vezetői, kiemelkedő szakemberei közreműködésével 12 szaktanácsadó bizottság alakul meg. Ezzel megteremtjük azokat a szervezeti alapokat, amelyeknek gyakorlati formái a közös éves programok kialakításában, a központi és a területi együttműködésben valósulnak meg. Kiemelhető az évről-évre ismétlődő *Fogászati Hónapok* közös szervezése és országos, valamint helyi médiaháttérrel történő nagy sikerű lebonyolítása. Talán vannak, akik még emlékeznek a rádió dallamos szignójára: „almát eszem, ropog a fogam alatt”, amivel a Hónap eseményeit, a szakemberek tanácsait bevezette.

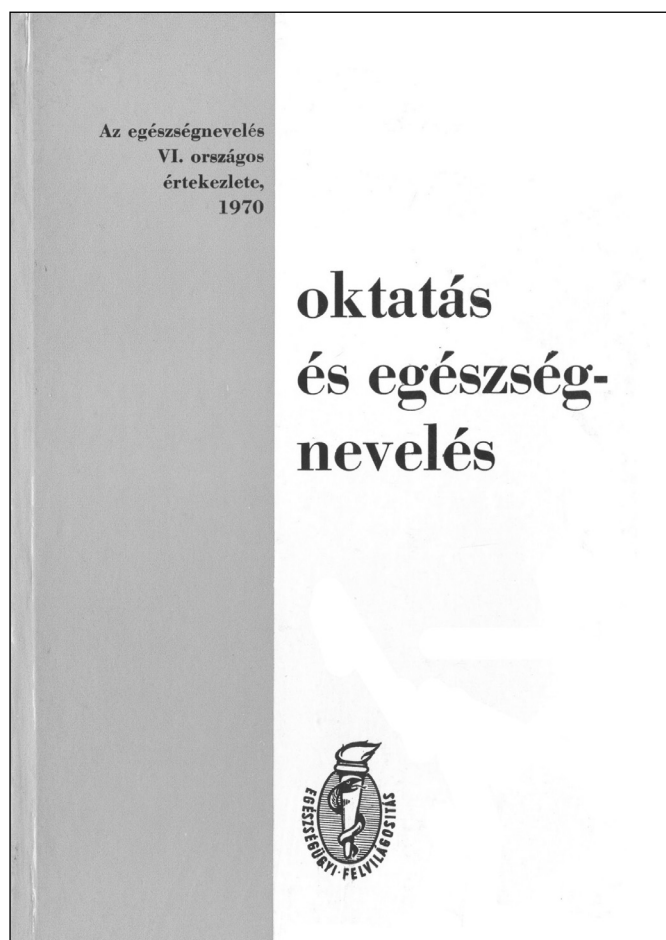
Az interdiszciplinaritás mellett szükségessé válik az intersektorialitás, a szélesebb körű, egészségügyön kívüli ágazati együttműködés megvalósítása. A minisztertanácsi határozat alapján létesített Egészségügyi Felvilágosítás Társadalmi Tanácsa nemcsak ennek keretét adta, de olyan előremutató

tevékenységet is végzett, amely az egészségmegőrzés, az egészségfejlesztés elve és gyakorlata, valamint a jelenlegi Nemzeti Egészségügyi Tanács előfutárának is tekinthető.

Talán a legszorosabb és legeredményesebb együttműködést az ifjúsági, iskolai egészségnevelés területén tudunk kialakítani. Az egészséges életmódra nevelés címszó alatt sikerül az egészségvédelemnek helyet és hangsúlyt kivívnia az iskolai nevelési tervben. Mindehhez az Intézet számos segédanyagot biztosít.

Áttörést jelent a programban annak az anyagnak széleskörű vitája, s végül elfogadása, amelyet „*Alapelvek az ifjúság szexuális nevelésére*” címmel készített el az Intézet. Addig az iskolában felvilágosítás legfeljebb egy-egy iskolaorvos vagy védőnő nemi szervekről, menstruációról szóló, magánkezdemenyezésű előadása, beszélgetése alapján folyt. Az emberi test ismertetése még a biológiában is a deréknál végződött. Az *Alapelvek* elfogadása után is csak nehézkesen, lassan vált rendszeressé, az osztályfőnöki órák programjává

**Az egészségnevelés VI. országos értekezlete
alkalmából megjelent kiadvány címlapja – 1970.**

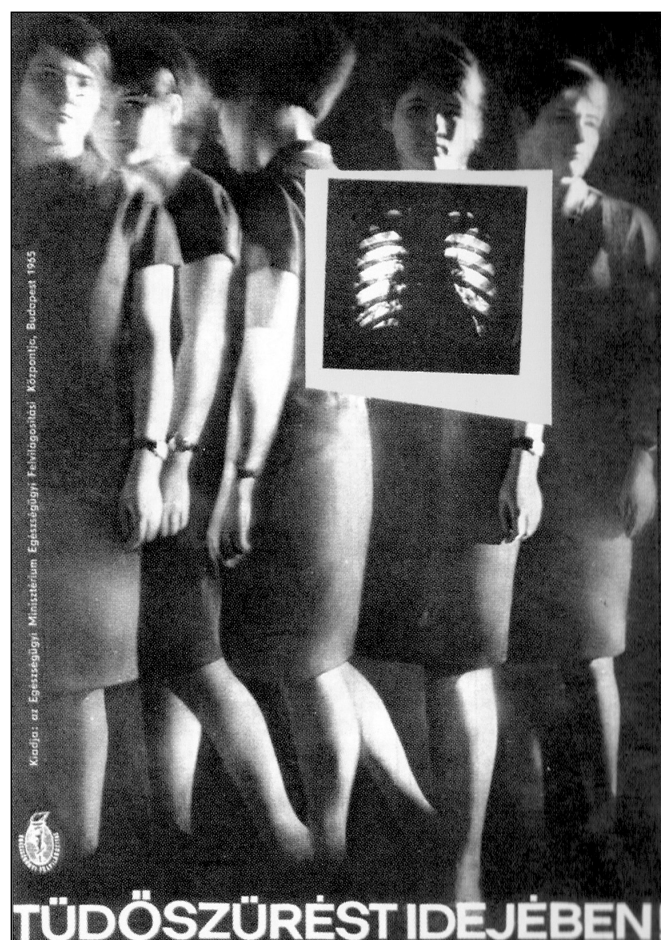
Tüdőszűrést idejében! – 1965.

Kiadta: Egészségügyi Minisztérium EFK

Felelős kiadó: Dr. Métneki János

Grafikus: Maklári Ernő

Fotós: Csonka Mária

a téma feldolgozása, részben a pedagógusok, sőt, orvosok ellenállása, sok esetben a szülők tiltakozása miatt is.

A központi apparátus megteremtése után lényegbevágó volt a területi hálózat kialakítása. A megyei Kőjalon belül eleinte egy személyre, a későbbiekben már több fős csoportra hárulnak a feladatok, sok helyen orvos vezetésével és jól felkészült munkatársakkal. A csoport szakmai irányítása mellett a nagyobb gyógyító intézményekben, városokban, járásokban működik felelőse az egészségnevelési tevékenységnek. Sokan közülük az ügy iránt elkötelezetten folytatták évtizedeken keresztül nemcsak szervező, de oktató, módszertani kutató, tudományos igényű munkájukat. Nem lehet eléggé hangsúlyozni ennek a hálózatnak és számos kiemelkedő személyisége tevékenységének szerepét az egészségnevelés hazai kiterjesztésében. A gyógyintézetekben is sok orvos, egészségügyi szakdolgozó alakított ki és használt a sajátos körülményeknek megfelelő egészségnevelési módszereket. Említésre méltó a salgótarjáni kórház bőrgyógyász

főorvosának mintaként is szolgáló tevékenysége sokszínű, a betegekhez közvetlenül szóló, célzott szóbeli és írásos anyagainak kidolgozásával.

A központi és területi munkatársak közötti információcserre, a rendszeres személyes találkozók és a szakmai együttműködés olyan szoros közösséget hozott létre, amely többek között az 1960-ban megrendezett első, összesen 15 országos konferencia és számos területi szakmai rendezvény megvalósításában, nem különben az évente megtartott vidám, kötetlen baráti összejövetelek formájában is kifejeződött.

A tevékenységünkhöz tartozó és kialakított sokféle módszer és eszköz közül csak néhányról idézhetek fel emlékeket. Az állandó, időszakos és vándorkiállítások közül az őszi időszakban megrendezett mezőgazdasági kiállításon pavilonunkban mindig más témával megjelenő nagyszabású bemutatonkra térhetek ki, amelynek mindig nagy közönségikere volt azzal is, hogy népszerű kvízzjáték, előadások egészítették ki és színezték a látványt. Elképzelésem, de sajnos meg nem

Ez a vége! Az alkohol tönkreteszi egészségedet és életedet – 1958.

Kiadta: Egészségügyi Minisztérium EFK
 Felelős kiadó: Dr. Métneki János
 Grafika: Halász-Sonlyody

Mosatlan gyümölcs betegséget terjeszt – 1961.

Kiadta: Egészségügyi Minisztérium EFK
 Felelős kiadó: Dr. Métneki János
 Grafikus: Gunda Antal

valósult álmom volt egy egészségügyi múzeum létesítése a lakosság által látogatható állandó kiállítással, előadásokkal, rendszeres réteg-programokkal, hasonlóan a Drezdában megismert létesítményhez. A kezdeti lépések, az erre kiszemelt épület megszerzése, a kezdőösszeg is biztatóak voltak, de sajnos – rajtunk kívül álló okok miatt – a kezdeményezés félbeszakadt. Még ma is rendkívül sajnálom.

Plakátjaink a kezdeti szocreál stílus után számos ismert grafikus, valamint saját grafikus és fotós munkatársunk közreműködésével készültek és kerültek közterekre, legtöbbször az egészségügyi intézményekbe. Fogadtatásuk általában kedvező volt, de főleg vidéken az absztraktabb kifejezési formákat kifogásolták. Egy lakossági vizsgálat során, amikor felirat nélkül mutattunk be ilyen plakátokat, a válaszok között olyan is szerepelt, hogy „Napóleon kalapját” vagy „az atomrobbantást” ábrázolják. A *Ludas Matyi* is foglalkozott azzal az alkoholizmus elleni plakátunkkal, amelyen egy mentőautó hátsó része látszik, „Ez a vége” felirattal, karika-

túrójukon a mentőautó előlről, „Ez meg az eleje” felirattal. Tévedés ne essen, plakátjaink, tablósorozataink többségükben sikeresek, közkedveltek és az intézményekben kihelyezve népszerűek voltak. Róluk részletes értékeléssel szép, színes kiadvány is megjelent.¹

A vizuális technika, a képi megfogalmazás, a személyes, sokszor szóbeli tevékenységhez is jól kapcsolható forma volt egészségnevelési módszereinkben a diafilm, illetve a mozgófilm. A diafilm létjogosultságát és előnyét különösen a gyermekek, valamint az alacsonyabb iskolázottságú rétegek körében végzett tevékenységhez kapcsolódva tapasztaltuk. Óvónők, védőnők, de körzeti orvosok is, viszonylag egyszerű technikai használata miatt, szívesen alkalmazták önállóan, illetve illusztrálásra.

A mozgófilm kétségkívül figyelemfelkeltőbb és kedveltebb, sikeresebb volt. Vetítésre elsősorban a területi hálózat forgalmazásával került sor programjaik, előadásaik bevezetőiként, vitaindítóként. Az egészségnevelési csoportok film-

**Az Egészségügyi felvilágosítás
című folyóirat első számának címlapja**

Filmjeink elismeréseként kapott díjak

tárának filmjei kölcsönzésre is rendelkezésre álltak. Sok helyen művelődési házakban, mozikban kísérőfilmként, de önállóan is vetítésre kerültek. A 10–15 perces, többnyire a témát élvonalbeli színészekkel feldolgozó filmek mellett készültek 1–2 perces, reklám stílusú ún. spotok is, amelyeket a mozikban, valamint a televízióban is vetítettek.

Az 1974-es filmkatalógus, amelyben közel 250 filmünk rövid ismertetése szerepel, a filmek tematikáinak olyan változatosságát mutatják, ami utal arra, hogy minden aktuális téma filmes feldolgozására több változatban is sor került.

Felsorolásuk reménytelen lenne, ezért csak két sorozatot említek meg. A Lóczy úti módszertani csecsemőotthon munkájáról *Pikler Emmi* főorvosnő szakértői közreműködésével készült filmet, valamint a Madarász utcai Gyermek-kórházban *Polcz Alaine* által elindított, a beteg gyermeket aktívan foglalkoztató programról szólót.

A filmek szakmai alapját, háttérét az adott téma elismert szakértője adta, aki az ismeretterjesztő filmek készítésére spe-

cializálódott nagyszerű rendező gárda valamelyikével közösen dolgozta ki a film forgatókönyvét. A filmek színvonalát a hazai és külföldi díjak sora jelzi. A Cannes-i egészségügyi filmek fesztiválján díjakat nyert filmjeinkkel kapcsolatban írta a *Ludas Matyi* tréfásan, hogy „a magyar kisfilmek Cannes-ban nagydíjat, a nagyfilmek kisdíjat nyernek”.

Ahhoz, hogy az intézeti és a területi sokoldalú tevékenység megfelelő szintű publicitást kapjon, a vélemények cseréjére megfelelő fórum álljon rendelkezésre, szükség volt saját szakmai újságunk megindítására, amire már 1960-ban sor került. Az *Egészségügyi Felvilágosítás* című lap első száma még sokszorosított formában jelent meg, de rövidesen kéthavonként került a jelentős számú intézményi és egyéni előfizetőhöz. Nemcsak a sokféle szakmai területről jelentkező szerzők írásainak szakszerűsége, de a témák aktualitása és változatossága alapján is hamarosan közkedvelt és népszerű olvasmánya lett nemcsak a szakágazati, de tágabb szakmai érdeklődőknek is.

Nem maradhat ki a megemlékezésből a nemzetközi kapcsolatok kiépítésének folyamata sem. Az első tapasztalat és kapcsolatépítés lehetősége a moszkvai intézethez fűződik. Színvonalasan működő módszertani osztályának és anyagainak megismerése különösen segítette ilyen irányú tevékenységünket. Rövidesen az ún. KGST-országok többi intézeteivel is sikerült kapcsolatot, majd olyan együttműködést kialakítani, melynek alapján évente más-más országban tanácskozva közös programokat határoztunk el. Többek között megvalósult a többnyelvű egészségnevelési szótár, valamint az általunk szerkesztett és francia nyelven két ízben is megjelent, országonként egy-egy tudományos munkát tartalmazó könyv.

Ugyancsak ebben az időszakban tudtunk az egészségnevelés nemzetközi szervezetével és számos tagjával kapcsolatba kerülni. Ennek alapján 1965-ben Madridban nemzetközi kongresszuson első ízben vettünk részt előadással és tevékenységünket bemutató anyagokkal, majd ezt követően a nemzetközi szervezetben többek között végrehajtó bizottsági, valamint alelnöki tisztséget töltöttünk be. Ugyancsak kialakult WHO-együttműködésünk is. A legjobb kapcsolat a NSZK egészségnevelési intézetével valósult meg, programjainkban való közös részvétellel, tanulmányutakkal. Úgy vélem, hogy ebben az időszakban mindezzel nemcsak az intézet, de a magyar egészségügy nemzetközi elismertségének növeléséhez is hozzájárulhattunk.

Visszaemlékezéseim sorozatát itt meg is szakítom – nem mintha ebben a kezdeti időszakban folytatott egyéb tevékenységünk jelentőségében és hatásában nem illeszkedett volna ugyancsak abba a sorba, amely további munkánkra is hatott. Csak címszavakban említem meg az *Egészségnevelési, Előadói, Módszertani Segédanyag-sorozatokat, Az Egészségnevelés Szakkönyvtára és Törődjünk Egészségünkkel* könyveit, *Évkönyveinket*. Emlékezni kell

könyvtárunkról, amely a egészségnevelési szakterülethez tartozó hazai és nemzetközi könyvek, folyóiratok legszélesebb gyűjteményét tartalmazta, a plakátok, kiadványok, diafilmek és sorozatok, valamint filmjeink negatívjainak és egy-egy kópiájának archív gyűjteményes példányairól, amelyek belső és külső érdeklődő munkatársak, kutatók rendelkezésére álltak. Sajnálatos, hogy mindez ma már csak sehogyan, vagy csak töredékeiben lelhető fel.

Mindazt, amivel indultunk és amit az idők folyamán elérünk, csak ügyünk iránti elkötelezettség, az összefogás és szoros együttműködés mellett egymás jobb megismerése tudta biztosítani. Ilyenek voltak azok a félórák, amikor kávézás közben beszélgetünk, sokszor csak a családról, apróbb-nagyobb gondokról, de a farsangi bulik is, amelyeken a területi munkatársakkal együtt zenével, tánccal, tréfákkal lazítottunk. A szoros tempó közben nem egyszer informálisan a vidéki autótú közben vitattuk meg problémáinkat és jutottunk új ötletekhez, megoldásokhoz, vagy az intézeti szűk teret megunva a városligeti tóvendéglő teraszán folytattuk kötetlen vitáinkat.

Mindent egybevetve, vázlatosan rögzítve – így éltünk akkoriban a mi kis „Pannóniánkban”.

IRODALOM

1. Csonka Mária: *Az egészségnevelési plakátok üzenete*. Budapest Főváros XVII. kerületi Önkormányzat Egészségügyi Szolgálatának Egészségnevelése, Budapest, 2004.
 2. Métneki J.: „Az egészségügyi felvilágosítástól az egészségfejlesztésig.” *Valóság*, XLIV., 12., 10–27. 2001
- Részletes irodalomjegyzék található Budapest Főváros XVII. Kerületi Önkormányzat Egészségügyi Szolgálat Egészségnevelése 2004-ben megjelent hasonló című kiadványának végén közölt *Irodalomban*.